

EGY TUDOMÁNY TÖRTÉNETÉNEK NYOMAIN SZÉPHALOMTÓL NIJMEGENIG.

Pár év előtt ezeken a hasábocon (*Széphalom* 1928: 38) igyekeztem először a klasszika-filológia válságos helyzetének gyökereit és orvosságát megkeresni. Ekkor ismertem föl e tudomány rugalmas változékonyságának a jelentőségét, próbáltam a múltja tanulságaiból jövő kilátásaira következtetni és ekkor tapasztaltam keservesen, mit jelent jó magyarán az a szenvtelen holland mondat, amelyet most, korszakos jelentőségű tervezetében, az idealisztikus kl.-filológia egyik vezéralakja, E. Drerup, vetett papírra: „En werkelijk geschiedenis der philologie is altijd nog een vrome wensch onzer wetenschap.“¹⁾ Valóban: ha az igazi történetírás a tények lehetőleg tökéletes kihallgatása mellett mindig még valami, a jelenbe gyökerező szubjektív és egységes értékelésen is köteles a maga tárgyát átszűrni, mert csak így adhat tartást és perspektívát a természetük szerint elfolyó és kifejezhetetlen életjelenségeknek,²⁾ — akkor a kl.-filológiának történelme kétségkívül máig sincsen megírva. Gudemann *Grundriss*-e vagy Wilamowitz vázlata a Gercke-Norden-féle *Einleitung*-ban bevallottan is, csak regisztráló vázlatok; de — külső egysége, terjedelme stb. ellenére — I. E. Sandys háromkötetes *History of Classical Scholarship*-je (1908) sem más, mint filológus-életrajzoknak korszakok és országok szerint való, meglehetősen sematikus összesítése. Igazán történelmi földolgozást a keresőnek legföljebb olyan ritkaság-számba menő részletpróbák kínálnak, mint Finsler *Homer in der Neuzeit*-je, egyébként, aki bármi okból mindmáig az elé a kényszerűség elé került, hogy képet formáljon magának tudományunk pályájáról, annak csak egy fáradtságos út állott a rendelkezésére. Magának, ad hoc kellett a kl.-filológia megiratlan történetét összeállítania, még pedig leginkább régi és csak a XIX. század utolsó negyedéig jutó (tehát elégtelen és elavult) speciális monográfiákból, mint Borinski-nak (1886) és Voigt-nak (1893) az olasz-humanista renaissance, Bursian-nak (1883) a német, Egger-nek (1869) a francia, Luc Müller-nek (1869), a németalföldi kl.-filológia történetére vonatkozó munkái; és idegen határterületek idegencélú (tehát észmei részükben használhatatlan, főleg csak nyersanyagot adó) feldolgozásaiból, amennyiben épen különösebb tekintettel voltak tudományunkra; mint B. ten Brink és Hamelius angol, Brunetière, Lanson, Marf, Darmesteter-Hatzfeld (XVI. sz.-i) és Hettner (XVIII. sz.-i) francia, A. Gaspari olasz irodalom-történeti; vagy Paulsen-Lehmann kétkötetes felsőoktatási és Th. Ziegler sok kiadást ért pedagógia-története stb. Magunk is például csak hosszú hónapok hihetetlen fáradtsága árán és a járatlan utak ezer gyötrő bizonytalansága között jutottunk még azoknak az igen fogyatékos és igénytelen vonalaknak birtokába is, melyeket akkoriban a *Széphalom* lapjaira rögzítettünk le.

Érthetően így jelentett számunkra E. Drerup két — a kl.-filológia történetének periodusairól szóló és egymást szerencsésen kiegészítő — dolgozatának³⁾ a megjelenése nemcsak nagy és önzetlen örömet, de némi megnyugtató elégtétel-érzést is. Végre sikerült egy korunk vezetői közé tartozó, bámulatosan modern és szintetikus látású filológusnak valóban olyan trace-t vonni meg tudományunk, sőt a humanizmus szélesebb mezein át, amelynek mentén már egy

¹⁾ A lentebb idézendő: *Perioden der klassische Philologie* c. munkában, 46. l.

²⁾ Bővebben l. Budapesti Szemle 1929: 108.

³⁾ I.: *Perioden* stb. (mint fent), *Grondlagen eener Geschiedenis van het Humanisme*, Rectorale Rede, uitgesproken te Nijmegen, 17 Okt. 1930; Nijmegen-Utrecht 1930; II.: *Perioden der klassischen Philologie*; *Forschungen und Fortschritte* VII. (1931) Nr. 8.

igazi, a legszigorúbb követelményeknek minden tekintetben megfelelő „Gegenwartsgeschichte“-t könnyen lehet kiépíteni: ennek a tettnek fontosságát a kl.-filológiai kutatás, sőt a modern filológiák és általában a szellemi élet alakulása, illetőleg története szempontjából is, nem kell külön bizonyítanunk. Minket azonban, egyénileg is, végtelenül megnyugtatott, hogy egy ilyen tekintélynek speciális kutatásai meggyőzően helytállóknak igazolhatták a mi rögtönzött áttekintésünket és a belőle vont szerény következtetéseket;⁴⁾ annál meggyőzőbben természetesen, minél messzebb fekszik Széphalom-tól Nijmegen és Dreu-p-tól a magam szerény törekvései.

Egyetértésünk különben olyan szembeötlő, hogy minden kommentár nélkül, már a két dolgozat gondolatmenetének sovány ismertetése is bizonyítja.

Dreu-p szerint t. i. napjainkbig a kl.-filológiának — a humanisztikus mozgalmak szélesebb határain belül és ezekhez igazodva — két nagy, magában záruló periódusa folyt le (egy *apotiori* római és egy *apotiori* görög), mindegyik külön a kezdemény, delelés és hanyatlás, illetőleg „Ausklang“-mozzanataival. Az első periódus az itáliai humanizmus célkitűzésének fázisával kezdődött (XIV. sz. közepe, XV. sz.); törekvése főleg: a római ókor *esztétikai* megelevenítése: kéziratkutatás, görög auctorok latinra dolgozása, kiadások (*editio princeps*-ek) stb. volt. Ezt a vetést érlelte be, a humanizmus internacionalizálódásával, a második fázis: a tudományos filológia első kivirágzása Francia- és Németországban (a XV. sz. közepétől, XVI. sz.); amikor is esztétizmus helyett: kritika, nyelvi és tárgyi ismereteken túl: történeti megismerés-igények domináltak. Lezárul az egész periódus a harmadik mozzanattal, vagyis a XVII. századdal, mikor a válásháborúk nyomán járó gazdasági krízis, a humanisztikus kritika és a szakadás összefüggését kereső katolikus egyház bizalmatlansága stb. az egész nekilendült filológiai és pedagógiai humanizmus *hanyatlását* idézték elő. Végül már Hollandiában, e kor mentsvárában is mutatkozik az aggás: enciklopedikus *polymathia*, a stilusérvék és kritikai él csorbulása, majd a görög oktatásügy *déroute*-ja.

Korunk természetesen a második periódusnak képezi a zárófázisát s így föltevéseink számára érhetően lesz tanulságosabb ennek a közelebb eső körnek a története, jóllehet — a lehetőségek kötöttségéhez képest — itten minden már csak megisméltődött: a periódus alakulását az eszménytől módosított történeti helyzetek alapján — akár előző periódus tanulságaiból is — bizonyos valószínűséggel ki lehetne következtetni. A periódus elején különben egyelőre még a holland nagyok „filológiai“ és történeti kérdései állanak előtérben. Fordulót jelez: Bentley és Perizonius, igazol: a Homeros-fölfogás módosulása, e legpontosabb hőmérő. Szemben azzal az aláértékeléssel, melyben a költőkirályt a latin Franciaország még mindig következetesen részesítette („Querelle“), Anglia reakcióba lép és ebből kerekedik majd az ókor újjajta, görög orientációjú, *esztétikai értékelésének* az a divatja, amely aztán Herder és Winckelmann Németországban mindent magával ragad (XVIII. sz.). Így lesz a XIX. század — vagyis e periódus második fázisa (1795-től) — a „német“ humanizmus századvá. Megteremti, — ahogy G. Hermann egy dolgozata (1801) okmányszerűen igazolja — a Kant-féle *Kritik der reinen Vernunft* (1781) szelleme; elegendhetetlen előfeltételét alkotja: a XVIII. század fölvilágosodásából kialakuló *racionalizmus*. A humanizmus lassan tért vesz, előtérbe lép a *történeti kritika*, hogy az ókor egész gazdagságát átfuttassa garatján. Ennek az „Altertumswissenschaft“-nak a szelleme szakítja le a filológia testéről és fejleszti tovább a racionális elkülönítés útján diadalmas szaktudományokká a vallástörténetet, nyelvtudományt, archaeológiát stb.; és ez engedi be, viszont, a racionalizmus szellemétől rokonokként protegált új, skaphológiai és epigraphiai tudományokat. Végül

⁴⁾ V. ö. még EPhK. 1930:199 és Széphalom 1930:284 is.

— mint harmadik fázis — angol kezdemények nyomán és a racionalizmus mindenhatóságába vetett hit megingásával, új internacionalizálódás, a neo-idealiztikus-szellem nyomúl előtérbe (XX. sz.). Amennyiben előzőleg a tisztán racionalisztikus-logikus felfogás nem engedte érvényesülni, jogot kér és kap az alkotó személyiség *sui generis* titokzatossága; amennyiben a racionalizmus gazdag áradása — szükségszerűen — épen az összefüggések elhomályodását jelentette, esedékes lesz az átnézetek keresése, illetőleg helyreállítás is. Így a közeljövő főiránya: megint az analízis helyébe lépő idealiztikus *esztétizmus, szintézis*. Igazoló szimptomák: a Homeros-fölfogásnak „idealiztikus“ megmozdulása,⁵⁾ másfelől határ-kiterjesztések és -elmosások, mint a praehistoria, primitivologia, orientalisztika, byzantinologia recepciója stb. „Der Humanismus des XX. Jahrhunderts wird wieder ein ästhetisch-pädagogischer sein müssen — oder er wird, für die Schule und damit auch für das Leben, nicht mehr sein!“ — ez a Drerup eredménye is.⁶⁾

*

Lényegében Drerup-nál a kl-filológia történetének ez az áttekintése csupán mellékterméke egy hatalmas méretű oktatásügyi kísérletnek, melynek szerény címe mögött — *Die Schulaussprache des Griechischen*⁷⁾ — szerzőknek nagy apparátussal és anyaghalmozással széles, humanisztikus alapvetést kellett kiépítenie. Számunkra azonban épen ez a proveniencia legmesszebbmenően garانتálja, hogy az előttünk fekvő két mutatvány: a szellemtörténeti vázlat (II.) és a részletező tartalomjegyzék (I.) nemcsak minden tekintetben megbízhatók, hanem kidolgozva feltétlenül értékes rendet és belső összefüggést is hivatottak a kl-filológia múltjában létesíteni. Igazolják, hogy itt valójában már potenciálisan készen áll egy terjedelmes és alapos, a jelentörténet igényeit megelégtítő, kitűnő filológiatörténet, tehát súlyos hibá és hátrány volna a kisebb munkát, vagyis a nagy könyv elkészítését halogatni. Annál súlyosabb, minél jobban kedvez — Drerup szerint is — korunk áramlata általában a történeti szintézisek létesítésének. Az csak természetes viszont, hogy ezt a munkát legalkalmasabban annak a Drerup-nak kellene és talán egyedül lehetne is elvégeznie, akinek ma ehhez a legtöbb adat van birtokában és aki a kidolgozás folyamán tapasztalás szerint mindig adódó tökéletesbítéseket, apró módosításokat is képes és jogosított volna végrehajtani. A bökkenő csak az, hogy ez a problémáktól fiatalosan duzzadó westfáliai *hekatoncheir* hatvan éves múlt⁸⁾ és eddig is — az imént érintett kulturpedagógia munkán kívül — elkötelezte magát: *Isokrates* kritikai kiadásának befejezésére, ígérte: a *Homerische Poetik* még hiányzó II. kötetét (*Ilias*), nemrég (egy *Herodotos* „logos“-airól tartott előadásban) mint régi, a *Homeros-rhapsodiákról* való fölfogásának a továbbvívését kilátásba helyezte: a művészi komponálás technikájának fejlődéstörténetét a görög irodalomban stb. Csupa fontos, egyenkint is egész embert követelő probléma és Drerup ezenkívül még organizátor, többszörös szerkesztő, egy új egyetem hajszolt vezetője és lelkiismeretes tanára is, stb. Ezért hangoztatjuk, — tekintettel a rendkívüli sürgősségre — hogy a különös helyzet netalán még egy szokatlan lépést, tudománypolitikai közbelépést is indokolhatna. Ezt a munkát, valamelyik világnyelven, minden áron és minél előbb, akkor is el kellene készíttetni, ha Drerup nem akarná vagy — ami valószínűbb — nem tudná már vállalni, csak mint irányítója és legfőbb ellenőre állhatna a szolgálatába. Marót Károly.

⁵⁾ V. ö. EPhK. 1923, 225 kk. ⁶⁾ II, 112. l.

⁷⁾ A megjelent I. kötetről (1930) I. EPhK. 1930: 236.

⁸⁾ V. ö. a *Der Wächter* 1931, XIII. évf. 1., Drerup-számában.